

Referanser:

Arkivsak: 17/00197-2

Kirkelig kulturarvstrategi

Sammendrag

Dagens saksbehandling av kirkebyggene bygger på Kirkeloven og et eget kirkerundskriv, rundskriv T-3/2000 om Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø.

De rettslige rammene for forvaltningen av de kirkelige kulturminnene er under markert endring. Selvstendigjøringen av kirken betyr at kirkeloven vil bli erstattet med en ny lov for tros- og livssynssamfunn, ventelig i løpet av 2019. Vi vet at den nye loven ikke vil regulere kirkebyggene slik som Kirkeloven og kirkerundskrivet hittil har gjort.

Spørsmålet er nå hvor og ev. hvordan kirkebyggene skal omtales i framtidig lov og regelverk (bla. kulturminnelov, plan og bygningslov med tilhørende forskrifter) og hvilken overordnet strategi Den norske kirke selv vil ha for forvaltningen av egne kulturminner (kulturarvstrategi).

Kirkerådet må styrke sin kompetanse og kapasitet på kulturarvsspørsmål. Dette skal bidra til å sikre fagutvikling på kulturminnefeltet i kirken og utvikling av en tydeligere nasjonal rolle på det kirkeantikvariske området som kan gå i dialog med Riksantikvaren og andre offentlige kulturminnemyndigheter. Målsetting med arbeidet vil være å bidra til å gjøre den rike kulturarven til et aktivum for kirken.

Forslag til vedtak

1. Kirkerådet øker sin kompetanse og kapasitet på kulturminnefeltet for å
  - bidra til at det etableres et nytt rammeverk rundt kirkebyggene til erstatning for dagens lov- og regelverk

- bidra til utvikling av en mer samlet kirkelig kulturarvspolitikk og et kirkeantikvarisk fagmiljø.
2. Det utarbeides en nasjonal kirkelig kulturarvstrategi for behandling i Kirkemøtet 2021.
  3. Opplysningsvesenets fond har et kulturarvsoppdrag for sine prestegårder og KA har et kirkebyggfaglig miljø. Det må etableres et samarbeid med begge disse miljøene for å samle og utnytte kirkens ressurser på dette fagfeltet best mulig.

Saksorientering

Bakgrunn

Kirkebyggene er en sentral del av den kirkelige kulturarven og kirkene er avgjørende for kirkens selvforståelse og historiefortelling. Folks tilhørighet til kirkene er også et vesentlig uttrykk for folkekirke. Det er derfor et stort behov for en helhetlig strategi rundt bevaring og forvaltning av kirkebyggene som kulturarv og bruksbygg som har vært i sammenhengende bruk i opptil 1000 år. Kirkebyggene har vært et sted for gudstjenestefeiring og fellesskap i glede og sorg for hele lokalsamfunnet. Dette er bakgrunnen for at Kirkerådet, KA og Bispemøtet siden høsten 2016 har arbeidet sammen for å finne måter å ivareta den kirkelige kulturarven framover. Denne saken bygger på arbeidsgruppens arbeid.

Dagens saksbehandling av kirkebyggene bygger på Kirkeloven og et eget kirkerundskriv, rundskriv T-3/2000 om Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø.¹ Dette rundskrivet har siden år 2000 samlet de relevante lovverk og regulert arbeidet med kirkens kulturminner. De rettslige rammene for forvaltningen av de kirkelige kulturminnene er under markert endring. Selvstendigjøringen av kirken betyr at kirkeloven vil bli erstattet med en ny lov for tros- og livssynssamfunn, ventelig i løpet av 2019. Vi vet at den nye loven ikke vil regulere kirkebyggene slik som Kirkeloven og kirkerundskrivet hittil har gjort.

---

¹ Kulturdepartementets høringsnotat 25. september 2017, Forslag til ny lov om tros- og livssynssamfunn (trossamfunnsloven), side 84 står: «det er viktig at det kommer på plass systemer som kan sikre kirkenes kulturhistoriske verdier, og at de derfor er opptatt av at det er en god dialog mellom kirken og Riksantikvaren knyttet til dette temaet.»

KLD arbeider for tiden med en Stortingsmelding om kulturminner med sikte på å gjøre endringer i kulturminneloven. Regjeringens pågående regionreform endrer regimet for viktig antikvarisk rådgivning på flere saksområder. Kirkebyggene er, så langt vi vet, ikke inkludert i denne overføringen. Den norske kirke må følge denne utviklingen tett og legge til rette for at kirkene både er gode bruksbygg og tas vare på som de viktige kulturminnene de er.

Spørsmålet er nå hvor og ev. hvordan kirkebyggene skal omtales i framtidig lov og regelverk (bla. kulturminnelov, plan og bygningslov med tilhørende forskrifter) og hvilken overordnet strategi Den norske kirke selv vil ha for forvaltningen av egne bygg (kulturarvstrategi).

Kirkebyggene

Det er ingen annen gruppe kulturminner som har en så lang, kontinuerlig bruk og som dekker hele landet på samme måte som kirkebyggene. De inngår som konstituerende elementer i norske steder og landskap, og spiller en viktig rolle i det daglige liv i landet vårt. Kirkene er bindeledd tilbake til tidlig kristen tid i Norge. De eldste er fra tidlig på 1100-tallet. Kirkene er umistelige deler av norsk identitet og kulturarv. Urnes stavkirke og Røros bergstad med Røros kirke som det sterkeste visuelle symbolet, står på Unescos verdensarvliste. Helt nye kirker som Knarvik, Våler, Mortensrud og Nordlyskatedralen får internasjonal oppmerksomhet på grunn av nyskapende sakralarkitektur. Så godt som alle kirkene er i jevnlig bruk som menighetskirker. Av Den norske kirkes 1630 kirkebygg er nær 1000 regnet som kulturhistorisk viktige (219 er fredet, 742 er listeført av Riksantikvaren). (Listeført = en fredning «light» versjon som dermed ikke underlegges samme strenge verneregime som de fredede kirkene.)

Kirkebyggene eies av det enkelte sogn og forvaltes av kirkelig fellesråd. Helt siden Mostertinget i 1024, har ansvaret for bygging og vedlikehold av kirkene ligget lokalt. Dette har gitt et nært forhold mellom kirke og lokalsamfunn. Kommunen har det finansielle ansvaret for kirkebyggenes drift og vedlikehold. Årlige investeringsutgifter i kirkebyggene har de siste årene vært på 500-600 mill. kroner. I 2017 var investeringene på 704 mill. kroner mens utgiftene til løpende vedlikehold var på 132 mill. kroner. Til tross for dette er det likevel en utfordring at mange av kirkene har et betydelig vedlikeholdsetterslep, noe som også gjelder de eldste kirkene. Det er gjort økonomiske estimater over vedlikeholdsetterslepet på kirkebyggene, og de summeres opp til et tosifret antall milliarder kroner.

Kulturdepartementet har gitt tilskudd til KA gjennom flere år. De har bygget opp et nasjonalt kompetansemiljø som bistår menigheter, fellesråd og kommuner i forvaltningen av kirkebyggene. Tilskuddet benyttes bla til dokumentasjon av kirkebyggenes tilstand, drift av kirkebyggdatabasen, kurs- og veiledningsmateriell innen brann- og innbruddsforebyggende tiltak, energibruk og andre miljøtiltak.

Forvaltningssystemet i dag

Kirkebyggene, og de som oftest omkringliggende gravplassene, forvaltes etter flere lovverk som ligger under ulike direktorater og departementer. Først og fremst gjelder

dette kirkeloven, gravferdsloven, kulturminneloven og plan- og bygningsloven. Rammeverket *Forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø, rundskriv T-3/2000*, utsendt av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Miljøverndepartementet, binder disse lovverkene sammen og regulerer saksbehandlingen for det kirkelige kulturminnefeltet.

Dagens saksgang knyttet til kirkebygg er i korthet som følger: Fellesrådene har et lovpålagt ansvar for forvaltningen av kirkebyggene, jf. Kirkeloven §18. Så lenge det er snakk om ordinært vedlikehold etter tradisjonelle metoder, gjøres dette under ledelse av fellesrådene etter plan- og bygningsloven. Saker som angår endringer i og på kirkebygg initieres lokalt, som oftest i et samarbeid mellom menighetsråd og fellesråd. Slike endringer krever godkjenning av biskopen som er delegert godkjenningsmyndighet etter kirkeloven. Gjelder endringen *listeførte* kirker, skal saken oversendes Riksantikvaren for uttalelse før biskopen fattet vedtak etter kirkeloven. Gjelder det *fredete* kirkebygg, skal det fattes vedtak av biskopen etter kirkeloven og av Riksantikvaren etter kulturminneloven.

Kirkebyggforvaltning i andre land

Alle lands lover og praksis bygger på ulike tradisjoner og er derfor forskjellige.

I Sverige er f.eks. alle kirkebygg bygget før 1940 og et stort antall bygget etter dette årstall fredet gjennom deres kulturminnelov. Til sammen er ca. 87% av alle kirkene i Svenska kyrkan, regnet som kulturminner av nasjonal interesse og fredet. De kirkelige kulturminnene har et eget kapittel i kulturminneloven, der også løst inventar er inkludert. Kirken sentralt og stiftene har egen kirkeantikvarisk kompetanse som samarbeider med de offentlige kulturminnemyndighetene. Sverige har tilnærmet dobbelt så mange lutherske kirkebygg som Norge.

I Den anglikanske kirke i England regnes ca. 78% av deres 16.300 kirker å være av nasjonal interesse. Disse er fredet, men etter et graderingssystem på tre kategorier. Den anglikanske kirke har siden 1938 hatt et unntak fra kulturminneloven som betyr at de forvalter sine kulturminner selv, på betingelse av at saksbehandlingen holder den samme standard som kulturminnevernet for øvrig. De har også et samarbeid med de offentlige kulturminnemyndighetene. Det er bygget opp et nasjonalt antikvarisk rådgivningsapparat som samarbeider tett med bispekontorene.

Utfordringer ved dagens system og forslag til tiltak

Riksantikvaren har ansvar for den offentlige antikvariskfaglige verditenkning og ideologi. Det er denne som bestemmer hvilke kirkelige kulturminner som har nasjonal verneverdi. Sentralt i denne tenkningen står kirkebygget som bygg og arkitektur, og dets historie. I Riksantikvarens vernetekning inngår også interiører, arkeologi og det omkringliggende miljøet.

Både soknene som kirkeiere og Den norske kirke nasjonalt anerkjenner at kirkebyggene skal ivaretas og utvikles i tråd med de rammer som settes av kulturminneloven og utøves av Riksantikvaren. Kirken har samtidig en selvstendig interesse for egne historiske kirkebygg og kirkelig kulturarv, ikke minst knyttet til

stedegen, konfesjonell og liturgisk identitet og historie jf. bla kirkebyggenes plass i Kirkens kulturmelding. Denne interessen er særlig sterk i det enkelte lokalsamfunn knyttet til eget kirkebygg. Kirkerådet mener Den norske kirke også nasjonalt bør engasjere seg sterkere i disse spørsmålene og innta en mer selvstendig posisjon inn mot det offentlige kulturminnevernet og samtidig bidra til å utvikle en samlet, nasjonal kirkelig kulturarvpolitikk.

For å oppnå dette anbefales det at Kirkerådet styrker sin kompetanse og kapasitet på kulturarvspørsmål. Dette skal bidra til å sikre fagutvikling på kulturminnefeltet i kirken og utvikling av en tydeligere nasjonal rolle på det kirkeantikvariske området som kan gå i dialog med kulturminnemyndighetene med innflytelse på denne kulturarven.

Biskopen har gjennom det kirkelige lovverk stor innflytelse innen kulturminnevern, antikvarisk ideologi, arkitektur og historisk kirkekunst. Det er etter Kirkerådets vurdering ikke hensiktsmessig å bygge opp tilstrekkelig kompetanse ved det enkelte bispedømmekontor innenfor bredden av disse fagområdene. Som kirkens rådgiver i kirkebyggsaker, involveres Kirkerådets kirkebyggkonsulent i mange av sakene. Kapasiteten er i dag ikke tilpasset saksmengden. Kirkebyggrådgiverstillingen er primært knyttet til arkitektur og har mindre ressurser for kunsthistoriske og antikvariske saksområder. Den antikvarisk faglige rådgivningen kommer derfor i hovedsak fra Riksantikvaren da Den norske kirke i liten grad har antikvarisk fagkompetanse.

Målsetting med arbeidet vil være å bidra til å gjøre den rike kulturarven til et aktivum for kirken. Dette gjøres gjennom:

1. En konsekvent og helhetlig kontakt med myndigheter, departementer, Riksantikvaren, fylkeskommunene og andre

Kirkens kulturminnearv veies alltid opp mot andre samfunnsinteresser og kirken må derfor selv aktivt ivareta sine egne interesser. En jevnlig dialog med norske myndigheter og interessegrupper er viktig for å skape et best mulig helhetlig vern og finne løsninger på utfordringer.

2. Få på plass et relevant lov- og regelverk som ivaretar Den norske kirkes kulturarv

Kirkens kulturarv omfatter mange sider som til nå har falt utenfor kulturminneforvaltningens område.² Det er behov for å justere lov- og regelverk med tanke på en helhetlig målsetning. Kirken må inn i arbeidet med de regelverk som berører hele kirkens kulturarv, også der kirken i dag ikke blir spurt eller involvert.

3. Faglig bistand og rådgivning til bispedømmerådene og biskopene

---

² Dagens kulturminnelov og forvaltning utelater vesentlige sider av Den norske kirkes kulturarv, som for eksempel det meste av den lutherske kirkes materielle historie, liturgiske tekstiler og gjenstander, gravkultur og det helhetlige miljø rundt kirkestedene, og kirkens immaterielle kulturarv.

Bispedømmekontorene gir i dag råd og fatter vedtak i saker som angår forvaltningen av de kirkelige kulturminnene, samtidig som de bare unntaksvis har kapasitet til å bygge opp egen kompetanse innen kulturarvspørsmål og verneideologi. Den kulturminnefaglige rådgivning kommer i dag fra ikke-kirkelige antikvariske myndigheter, som mangler den kirkespesifikke fagbakgrunnen og nærheten til kirkens liv. Et kirkelig kulturminnefaglig miljø vil bistå med en større helhetlig rådgivning overfor bispekontorene. Ved at kirken selv skaffer seg en relevant kompetanse, vil den kunne overta mye av rådgivningen selv, og dermed spille en konstruktiv og aktiv rolle i vern og utvikling av kirkebyggene.

4. Bedre kombinasjon av vern og utvikling av kirkens kulturarv

En kulturarv må inspirere og oppleves nyttig for at den skal bli tatt vare på. Dette betyr at kirken må finne fram til en fagideologi og arbeidsmetodikk som gir riktig kombinasjon av vern og videreutvikling gjennom en bedre dialog mellom de ulike interesser og nivåer. En slik målsetting krever høy fagkompetanse og kjennskap til menighetenes liv og behov og god involvering av alle berørte parter.

5. Utvikle kirkens kunnskap og kapasitet på kulturarvspørsmål

Kirkens kompetanse innen kulturarvspørsmål er i dag begrenset, samtidig som samfunnet forventer at kirken forvalter kulturarven på en god og profesjonell måte. Kunnskap om kulturarv og kapasitet til å bistå de organer som har ansvar i den kirkelige forvaltning av den, må derfor økes.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Kirkerådet har i dag en ansatt kirkebyggrådgiver. I tillegg vil det være nødvendig å knytte til seg en stilling med kirkeantikvarisk kompetanse. Dette løses innenfor nåværende budsjettammer.